

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ імені Г. С. СКОВОРОДИ**

КАЙС Зося Вадимівна

УДК 304.2.000.141:81'22

**СОЦІАЛЬНА СЕМАНТИКА УРБАНІСТИЧНОГО СВІТУ:
СИМВОЛІКА ГРАФІТІ**

Спеціальність 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» МОН України

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
ЩИРИЦЯ Тетяна Володимирівна
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України
доцент кафедри філософії

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
КАРПЕНКО Катерина Іванівна
Харківський національний медичний університет МОЗ України
професор кафедри філософії

кандидат філософських наук, доцент
КОЖЕМ'ЯКІНА Оксана Миколаївна
Черкаський державний технологічний університет МОН України,
доцент кафедри філософії

Захист відбудеться « 20 » листопада 2015 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.161.02 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук в Інституті філософії імені Г. С. Сковороди НАН України за адресою: 01001, м.Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 318.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України за адресою: 01001, м.Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий « 10 » жовтня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук

Л. А. Ситніченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається кардинальними політичними, економічними та суспільними змінами, що за останні десятиліття відбуваються в Україні і пов'язані із новітніми глобалізаційними процесами. Оновлення суспільних взаємин під впливом орієнтації на свободу і права людини, демократизацію соціальних інституцій, налагодження нових форм міжнародної співпраці викликали нагальну необхідність подальшого дослідження публічної сфери, зокрема такого комунікативного явища як графіті. Термін «графіті» (від іт. «grafficare» - дряпати, дослівно «надряпані» або ж множина від іменника «graffito» - напис) вперше з'явився в археологічних працях як загальне поняття для позначення всіх випадкових написів та малюнків. Графіті зароджується, серед інших історично перших каналів комунікації, імовірно ще в епоху палеоліту, ускладнюється з появою релігійних обрядів і вірувань, співіснує з розвитком писемності і ораторського мистецтва, запозичує у мистецтва живопису художньо-виразні засоби і в індустріальну епоху, з винайденням фарби в аерозолі стає ціннісною ідеологічною базою для утворення субкультурних молодіжних спільнот.

Дослідницька традиція щодо феномену графіті ще не склалася, так само як і не склався його тезаурус. Соціальний феномен графіті є новим у науковому дискурсі, мало опрацьованим та недостатньо артикульованим в наукових працях. Тим не менше, не можна заперечити, що графіті існує. Графіті стає предметом дискусій через неоднозначний соціальний, соціокультурний, соціополітичний, естетичний, етичний та комунікативний статус. Цільова спрямованість практик графіті реалізується зокрема в публічній анонімній прокламації свого існування («Тут був я»), а також у навмисному ініціюванні публічного діалогу зі спільнотою, опосередкованого простором через незавершеність та долучення до комунікації усієї міської спільноти, індивідуальні доповнення, до-тлумачення соціального смислу. Отже, як альтернатива мовчазному переживанню тем, для яких немає місця в інституціональному дискурсі, графіті відкриває наративний елемент публічності, привертаючи увагу до них та запрошуючи до діалогу.

Графіті, що розглядається під кутом зору його комунікативної природи, знакової форми вираження та символічності змісту, як невід'ємний складник сучасного урбаністичного світу досі не був проаналізований комплексно як предмет соціально-філософського міждисциплінарного наукового дослідження. Крім того, серед наукових праць, що стосуються графіті немає більш-менш повного теоретичного обґрунтування існування цього явища в міському середовищі як прояву осмисленої комунікації.

Предмет дослідження, символіка графіті, міститься на межі декількох дисциплін (соціології, психології, філософської антропології, фольклористики, епітафіки, мистецтвознавства, естетики, етики тощо) та може досліджуватися шляхом поєднання методів семіотики мистецтва та структурного літературознавства. Тому актуальність визначається потребою у виявленні місця і ролі символіки графіті в системі соціальних взаємозв'язків, її комунікативного, інтегративного та легітимативного потенціалу у контексті соціальної семантики урбаністичного світу,

а також прагненням до розширення уявлень про поширену зображувальну практику.

Використовуючи дослідження історії графіті, соціально-психологічних характеристик продукувачів написів та малюнків, культурологічних та мистецтвознавчих штудій, в дисертації дослідниця увага фокусується на символічній ролі графіті, його онтологічному статусі як феномена в цілому, соціально-семантичному, смислового компоненті окремих написів та зображень.

Стан наукової розробки теми. Графіті привертало увагу дослідників у різних сферах знання: археологів, культурологів, соціологів, педагогів психологів тощо. Про давньоримські графіті відомо з праць археологів Р. Бенефіл, Дж. Лінсдей, Х. Тенкер т.ін. Середньовічні графіті Київської Русі досліджені істориками та спеціалістами з епітафіки культури: С. А. Висоцьким (графіті Софії Київської та інших храмів), А. О. Мединцевою, Б. О. Рибаківим т.ін.

До теми сучасних міських графіті зверталися Ж. Бодрійяр, Д. Бушнел, К. Варнеде, А. Гопнік, Д. Козловська, М. Купер, М. Лур'є, Я. Оледзькі, Г. Чалфант т.ін. Графіті було предметом соціологічних і психологічних (А. Белкін, А. Скороходова, В. Топоров, Т. Щепанская, Р. Лахманн, П. Ковальські) та гендерних досліджень (Е. М. Брунер, Дж. Келсо), соціально-психологічних концепцій вандалізму (Дж. Фішер, Р. Берон, Р. Рубек, Р. Пантаїк, М. Шварц, Дж. Довідо, Р. Соммер, К. Ношіс, Е. Роос).

Протягом останнього десятиліття графіті зацікавило українських дослідників. Український соціолог І. Є. Головаха досліджує графіті як форму спілкування, соціолог Т. Г. Єрмакова аналізує феномен графіті з позиції його суперечливого статусу як різновид девіації та норми повсякденності, мистецтвознавець К. І. Станіславська досліджує явище графіті як візуальну мистецько-видовищну форму сучасної постмодерної культури. Більшість дослідників зголошується на комунікативній природі явища графіті.

До класифікацій та типологізацій матеріалу графіті зверталися Ф. Боса та Р. М. Помар (політичні - неполітичні); А. Дандес (за сферою публічності: публічні – латріналії (написи в громадських вбиральнях); за гендерною ознакою написів: чоловічі - жіночі); Д. Козловська (за тематикою: метатекстуальні, екологічні і пацифістські, соціальні і політичні, молодіжні та еротичні, гумористичні, символічні, екзистенційні, графіті-діалоги, художні та графіті-нонсенси); В. Кох (за жанрами: слогани, афоризми, загадки, діалоги, дописки до реклами, до деталей інтер'єру та до попередніх графіті); Дж. М. Гедсбі (латріналії, публічні графіті, графіті-підписи, гумористичні, історичні, народна епітафіка); А. Демін та В. Кашин (за комунікативною системою: текстові, художні та гібридні; за сферою комунікації та змістом: політичні, кланові, побутові; за цільовою установкою відправника: спонтанні, інформативні, направлені).

Оскільки в даному дослідженні графіті розглядається як один з релевантних семіотичних засобів для розкриття соціальної семантики урбаністичного світу, долучено теоретичний доробок дослідників соціології міста, урбаністики, соціальної географії, а саме: Е. Берджеса, П. Бурдьє М. Вебера, Л. Вірта, Т. Дрідзе, Г. Зіммеля, М. Кастельса, Ч. Лендрі, А. Лефевра, Л. Мамфорда, С. Мілграма, Р. Парка, М. Препотенської, С. Сассен, М. де Серто, Е. Соджи, Ф. Тьоніса, О. Трубіної,

Б. Хаймора, Е. Холі та інших.

Погляд на досліджуваний предмет крізь призму лінгвістичної філософії, долучення семіотичного і феноменологічного методів, а також міждисциплінарний підхід уможлиблює збагачення дослідження науковими надбаннями Ч. Пірса, Ф. де Сосюра, Р. Барта, У. Еко, Дж. Міда, Е. Гусерля, А. Щюца та ін. Теоретичною базою дослідження графіті як соціокомунікативного явища слугували праці українських філософів, а саме: В. С. Лісового і М. В. Поповича (семантика та соціальна семантика); А. М. Єрмоленка, Л. А. Ситніченко, О. Є. Висоцької, К. І. Карпенко (комунікативна парадигма, сфера публічності); Н. П. Поліщук (дослідження американського прагматизму); Б. В. Новікова (діалектика творчості); О. В. Білого, Є. К. Бистрицького (проблема ідентичності), С. В. Пролеєва (політична філософія); Я. В. Любивога, Т. В. Лютого (масова свідомість); В. В. Ляха (постіндустріальне суспільство), В. І. Кебуладзе, М. А. Мінакова (феноменологія досвіду), Н. В. Хамітова (філософія мистецтва).

Ці теоретичні засади дозволяють розкрити значення символіки сучасних міських графіті для розуміння соціальної семантики урбаністичного світу і виявити характерні особливості трансляції та інтерпретації соціальних смислів в сучасному місті. Зважаючи на відсутність ґрунтовних досліджень графіті та його недостатню вивченість, на думку дисертантки, актуальною є соціально-філософська теоретична концептуалізація цього феномену, що уможлиблює перспективи подальшої розробки проблем в цій царині.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження даної теми виконане на кафедрі філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» згідно з науковими напрямами: темою «Дослідження методів розвитку творчої особистості» (№ 0107U0000981), темою «Соціальні аспекти управління сталим розвитком України: державний та регіональний виміри» (№ 0111U033184), комплексною науково-технічною програмою НТУУ «КПІ» «Сталий розвиток» (Протокол Вченої ради НТУУ «КПІ» №4 від 06.04.2009).

Об'єктом дослідження є соціальна семантика урбаністичного світу.

Предмет дослідження - символіка графіті в системі соціальної семантики урбаністичного світу.

Мета і завдання дослідження. Мета полягає у соціально-філософському дослідженні символіки графіті та виявленні його креативного потенціалу в процесі розв'язання проблем соціальної семантики урбаністичного світу. Відповідно до мети формулюються наступні дослідницькі завдання:

- здійснити систематизацію та критичну реконструкцію теоретичних джерел щодо дослідження урбаністичного світу;
- розкрити засади сучасних концептуальних підходів та основних наукових ідей дослідження графіті як предмету міждисциплінарного наукового дослідження;
- описати символіку графіті як складника системи семантики урбаністичного світу та розкрити методологічну роль семіотичного методу в дослідженні символіки графіті;
- показати діалектику матеріального та ідеального вимірів трансляції та

розкриття соціальних смислів в урбаністичному світі (повсякденність та образ міста);

- охарактеризувати символіку соціально-побутових міських графіті як реалізацію магічної функції комунікації.

- визначити особливості суперечності графіті та інституціалізованого мистецтва та визначити комунікацію через художні графіті як діалог;

- розкрити особливості комунікації графіті як управління та протест через знак, вказати на наявність соціально-протестного потенціалу графіті.

Методологічна база дослідження. Враховуючи обґрунтований вище складний характер предмету дослідження, автор послуговувався методологічно узгодженим поєднанням різних напрямів і концепцій в межах герменевтично-лінгвістично-прагматично-семіотичного повороту, який узагальнюється як комунікативний поворот в філософії ХХ-ХХІ століть. Методологічне підґрунтя дисертації складають загальнонаукові та філософські методи пізнання. Дослідження спирається на діалектичний метод при вивченні урбаністичного світу як єдності предметно-матеріального та символічного світів. Залучено системний підхід при визначенні символіки графіті як складника системи соціальної семантики урбаністичного світу. Семіотичний метод уможлиблює визначення урбаністичного світу як комунікативної системи, а графіті як семіотичного засобу. Також при визначенні урбаністичного світу як системи було залучено теорію соціального простору П. Бурд'є та теорію репрезентації соціальних практик А. Лефевра. При дослідженні урбаністичного світу як семантичного поля трансляції та реалізації соціальних смислів автор спирався на символічний інтеракціонізм Дж. Міда та феноменологію Е. Гуссерля та А. Щюца. Для дослідження символіки соціально-побутових, художніх, соціально-політичних та субкультурних графіті було залучено метод "щільного опису" семіотичної концепції культури К. Гірца, герменевтичні методи тлумачення та інтерпретації, метод мовного аналізу, а також емпіричні методи включеного спостереження та інтерв'ю. Для розкриття ролі магічної комунікації в соціально-побутових графіті було залучено концепцію сміхової карнавальної культури М. Бахтіна.

Інформаційну базу дослідження складають праці зарубіжних та вітчизняних вчених у царині соціокультурних рефлексій міста та досліджень графіті, наукові статті, словники, законодавчі акти, а також електронні ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній соціальній філософії графіті стає предметом дослідження, а саме виявляється специфіка цього феномену в системі соціальних взаємозв'язків, його комунікативний, інтегративний та легітимативний потенціал у контексті соціальної семантики урбаністичного світу.

Результати дослідження дістали своєї конкретизації у таких положеннях:

Вперше в вітчизняній літературі

- здійснено узагальнене соціально-філософське дослідження графіті як знакового феномену в комунікативній системі соціальної семантики урбаністичного світу; доведено, що соціально-філософська рефлексія символіки графіті долає відособленість, роз'єднаність наук, а міждисциплінарність дозволяє розширити межі

розуміння досліджуваного феномена та його соціальний смисл;

- теоретично обґрунтовано положення про знаково-символічну природу графіті. З'ясовано, що знакова природа графіті зумовлена властивим їм опредмеченим планом вираження, наочно-чуттєвим образом, значення якого не обмежується денотатом (знаковою формою), а потребує співставлення з планом змісту (образом речі, що виникає в процесі мислення), тобто його означування, винайдення смислу. Таким чином, доведено, що графіті опиняється на перетині матеріального, емпіричного світу та світу духовного, символічного, оскільки не означає щось безпосередньо (простим спогляданням малюнку), а відсилає до значення, яке інтерпретується через знання соціальної дійсності, історичних умов, соціально-політичних подій та сюжетів, значущих особистостей, ідеологій, міських спільнот та субкультур. В комунікативній системі урбаністичного світу графіті постає не лише знаком, але й семіотичним засобом його трансляції, інструментом та комунікативним каналом;

- запропоновано концепцію графіті як синтезу трьох складників, а саме: персонально-рефлексивного, комунікативного та соціально-онтологічного. Комунікаційний канал графіті стає сполучною ланкою між внутрішнім суб'єктивним світом містянина та зовнішньою соціальною реальністю і дозволяє фіксувати соціальні смисли через спонтанно продуковані написи. Робиться припущення, що комунікативна практика через графіті відбувається за трьома сценаріями: наслідування, діалог та управління, причому кожен з цих сценаріїв реалізуються відповідно в кожному з типів міських графіті, а саме: соціально-побутових, художніх та соціально-протестних;

- обґрунтовано положення про сучасні міські графіті як спосіб символічного освоєння, усвідомлення та перетворення урбаністичного світу; доведено, що сучасні соціально-побутові графіті можна порівняти із палеолітичним мистецтвом, функція якого полягала в передачі соціально-культурних смислів в умовах обмеженої кількості доступних каналів комунікації та відсутності природного (вербального) каналу. В умовах сучасного мегаполісу, соціально-просторової специфіки сучасного міста, а саме: територіальної роз'єднаності, відчуження соціальних контактів, - комуніканти знаходяться в ситуації надлишку комунікаційних каналів, тому для трансляції індивідуальних смислів змушені обирати найефективніші засоби та інструменти.

Уточнено:

- поняттєвий блок «соціальна семантика урбаністичного світу» як соціальний компонент опредметнення, трансляції та розпредметнення смислів знакових повідомлень в комунікативній системі міста та пошук спільних смислів. Система соціальної семантики урбаністичного світу – це знаки та символи, які маючи соціальні механізми (знакові засоби) та форми трансляції смислів (знакові форми), об'єднують суб'єктів урбаністичного світу (комунікантив та реципієнтів) в комунікативні зв'язки;

- конкретизовано соціальні функції графіті; на основі порівняння теоретичних концепцій різноманітних функцій графіті, розроблених П. Ковальські, Р. Блюмом, А. Белкіним т. ін. уточнено, що графіті різних форм, типів та змістів виконують такі

функції: репрезентативна, екзистенціальна, експресивна, документальна, комунікативна, функція демаркації території, позиціонування групи, магічна та естетична (поетична).

Отримало подальший розвиток:

- положення про урбаністичний світ як складну ієрархічну комунікативну систему та єдність матеріального та символічного вимірів міста. Урбаністичний світ є смислоінтегруючою основою інтерсуб'єктивної спільноти, що поєднує в собі матеріальні характеристики фізичного простору міста та систему його суб'єктивних образів і реалізується через взаємодію містянина з урбаністичною дійсністю;

- запропоновано авторську узагальнену класифікацію графіті та описано основні характеристики кожного з типів; на засадах порівняння та синтезу існуючих теоретичних розробок з означеної проблеми, зроблено висновок, що весь матеріал графіті у місті піддається систематизації та позначено два види знакової форми графіті – письмові та графічні знаки (напис та малюнок). За критерієм сфери комунікації та змістом графіті маркуються за трьома типами: соціально-побутові, художні (мистецькі) та соціально-протестні.

Практичне значення отриманих результатів Робота може бути використана для подальшого дослідження окремих аспектів соціального феномену графіті, його символіки та соціальної семантики міста. Практичне значення полягає у можливості свідомого переведення маргінальних практик до сфери суспільно корисних дій, через залучення до графіті-дискурсу інституцій соціально-культурної сфери. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані в науково-педагогічній роботі: в практиці викладання базових та елективних дисциплін з соціальної, політичної філософії та філософії культури, підготовці навчальних програм з дисциплін філософського і мистецько-культурологічного спрямування.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою автора, результати роботи викладені у висновках, у яких відбивається особиста позиція автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження за означеною темою були апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях і семінарах, а саме: IX Міжнародна науково-практична конференція «Творчість та освіта в інтелектуальних пошуках та практиках сучасності» (17-18 травня 2007 р., м.Київ); VII Міжнародний форум «Етичні та духовні аспекти розвитку людини і суспільства» (25-26 травня 2007 р.; 18-20 квітня 2008 р., м.Київ); Научная конференция «Казахстан – перекресток взаимодействия цивилизаций» (5-9 июля 2007 г., Алматы); IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління» (29-30 листопада 2007р., м.Київ); II Международная научная конференция молодых ученых и студентов «Медиико-биологические и социальные проблемы современного человека» (22-24 октября 2008 года, г. Тирасполь); Міжнародна науково-практична конференція «Матеріалізм і емпіріокритицизм» - шедевр світової наукової думки» (27-28 листопада 2008 року., м. Київ, НТУУ «КПІ»); III Международная научно-практическая конференция «Девиация и ее креативный потенциал в развитии социальных процессов: образовательное учреждение как институт реализации принципа равных возможностей» (25 февраля 2009 г.,

г.Москва); X Міжнародна науково-практична конференція «Творчість як корисне здійснення блага через істину у красі» (14-15 травня 2009 р., м.Київ); VIII Международная научная конференция (Байкальская встреча) «Интеллигенция в изменяющемся мире: социальный статус, облик, ценности, сценарии развития» (15-18 июня 2010 г., г.Улан-Удэ); VIII Міжнародна наукова конференція студентів та аспірантів «Соціологія у (пост)сучасності» (ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2010 р., м.Харків); V Международная научно-практическая конференция «Девиация и влияние миграционных процессов на образовательную среду» (18 февраля 2011 г., г.Москва); II Всеукраїнська наукова конференція з міжнародною участю «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.); Криворізька сесія I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м.Кривий Ріг, 24 листопада 2012 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція «Творчість як спосіб буття свободи» (16 травня 2013 р., м. Київ); Бердянська сесія II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Бердянськ, 16 травня 2013 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Творчість у філософських вимірах» (14-15 травня 2015 р., м.Київ). Висновки з основних змістовних частин дисертації були опубліковані у вигляді наукових статей у фахових виданнях. Результати дисертаційного дослідження були обговорені на методологічному науковому семінарі кафедри філософії НТУУ «КПІ» та на засіданнях кафедри. Деякі наукові положення і висновки дослідження були апробовані автором під час викладання навчальної дисципліни «Етика і естетика» в Національному технічному Університеті України «Київський Політехнічний Інститут».

Публікації. Основні змістовні частини та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені у вигляді 25 наукових публікацій, зокрема 7 наукових статей, 6 - у фахових виданнях України, 1 — в міжнародному виданні, що індексується в наукометричній базі РІНЦ, 18 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях, 5 з яких іноземні (Казахстан, Молдова, Росія), 2 — тези доповідей на всеукраїнських конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки, зокрема основний зміст роботи викладено на 169 сторінках. Список використаних джерел складається з 256 найменувань, 51 з яких іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження, окреслюється ступінь розробки проблеми, формулюються мета та наукове завдання дослідження, визначаються об'єкт та предмет дослідження, розкриваються елементи новизни, викладені в основних положеннях та практичне значення дисертації. Наводиться інформація про апробацію основних положень дисертації та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження символіки графіті

в соціальній семантиці урбаністичного світу» присвячено аналізу джерельної бази дослідження, здійснюється систематизація та критична реконструкція теоретичних джерел, розкриваються засади сучасних концептуальних підходів та основних наукових ідей щодо дослідження графіті в контексті соціальної семантики урбаністичного світу.

У підрозділі 1.1. «Урбаністичний світ у соціокультурних рефлексіях» здійснено систематизацію та критичну реконструкцію теоретичних джерел щодо дослідження урбаністичного світу. Викладаються основні теоретичні та практичні надбання досліджень соціології міста, економічної теорії, психології простору, філософської антропології, аксіології, феноменології сприйняття, семіотики міста. Зауважується на тому, що місто необхідне в даному дослідженні як локус розгортання соціальної семантики урбаністичного світу. З'ясовується, що для вирішення завдань дослідження, доцільно спиратися на теоретичний доробок М. Кастельса (трансформація соціального значення простору та символічне означення місць), Л. Вірта (урбанізм як спосіб життя, анонімізація соціальних взаємин у місті), К. Фішера (поява міських спільнот та субкультур), В. Беньяміна (феноменологія міста), С. Мілграма (психологічний досвід суб'єктивного сприйняття міста, індивідуальні та колективні образи міст), Е. Амін та Н. Тріфт (новий урбанізм, метафора відбитків слідів), М. Препотенської (виклики міста; модуси буття у місті - виживання у місті та вживання у місто; модуси буття людини мегаполісу — обиватель, шукач та творець; напрямки комунікації людини і міста - інтервенція, пристосування та перетворення). Дослідники різних аспектів міста наголошують на різних характеристиках стосунків в міському середовищі: анонімізація стосунків (С. Мілграм), формалізація (Ф. Тьоніс), послаблення моральних принципів (Е. Дюркгейм), відсутність глибини та інтимності міжособистісних контактів (М. Вебер), прагматизм духовного життя (Г. Зіммель), відчуження особистості (Л. Вірт), психологічна порожнеча міжособистісних контактів (Р. Нісбет), деіндивідуалізація та невмотивоване насилля (Р. Зімбардо).

Отже урбаністичний світ характеризується як особливий тип суспільних відносин, форма існування міста як багатовимірною простору (географічного, соціального та фізичного (П. Бурдьє) або фізичного (репрезентованого) та соціального (репрезентація соціальних практик) (А. Лефевр), першопростору, другопростору та третьопростору (Е. Соджа), матеріального та символічного простору культури (Б. Хаймор)). Тобто онтологічний вимір урбаністичного світу розкривається через його форму існування, суспільні відносини, а гносеологічний — через розкриття його сутності. Припускається, що сутність урбаністичного світу виявляється через його соціальну семантику.

В підрозділі 1.2. «Графіті як феномен міської культури та предмет міждисциплінарного наукового дослідження» розкрито засади сучасних концептуальних підходів та основних наукових ідей щодо графіті як предмету міждисциплінарного наукового дослідження. Зазначається, що графіті привертало увагу не лише археологів, культурологів та мистецтвознавців, а також психологів та соціологів. Сучасні міські графіті мають давні витоки. Археологічні праці дають багатий матеріал для вивчення наскальних написів в печерах палеоліту та неоліту.

Графіті Помпеї стали для дослідників свідченням про культуру і побут античності. Графіті Софії Київської складають комплексний образ історичної епохи, а також є свідченням найдавніших витоків сучасної української мови. Витоки сучасних художніх графіті містяться в соціально-політичних муралях Латинської Америки початку ХХ ст., а також у рекламних муралях 1940-1950-х років. У нову стадію розвитку графіті ввійшли в другій половині ХХ ст, що відзначається по-перше, появою фарби в аерозолі і, по-друге, експансією молодіжної культури в 1950-1960-х роках у США і Західній Європі.

Графіті можуть досліджуватися в багатьох аспектах: в антропологічній перспективі (спільноти, групи); в межах гендерного підходу (т. зв. *latrinalia*, написи в громадських вбиральнях); в психологічному аспекті (мотиви практики графіті); в соціологічній та педагогічній перспективах (емпіричний матеріал шкільних та підліткових графіті). У підрозділі порівнюються підходи до класифікації графіті, а також теоретичні концепції функцій графіті, пропонується авторська узагальнена класифікація та уточнюються соціальні функції міських графіті.

Розділ 2. «Соціально-філософські виміри семантики урбаністичного світу» присвячений обґрунтуванню доцільності залучення семіотичного методу та розкриттю особливостей смислового семіозису в матеріальному та символічному вимірах урбаністичного світу.

У підрозділі **2.1. «Символіка графіті в системі соціальної семантики урбаністичного світу»** описано символіку графіті як складника системи семантики урбаністичного світу та розкрито методологічну роль семіотичного методу в дослідженні символіки графіті. Конкретизується понятійний блок «соціальна семантика урбаністичного світу», а також уточнюється вживання поняття «символіка» до досліджуваного феномену графіті. Дослідження символіки графіті – це не аналіз складу символів та сукупності символів наявних в одиничних написах та малюнках (що є компетенцією, відповідно, синтактики та прагматики), а, натомість, соціально-філософська рефлексія символічного змісту (семантики) графіті в цілому. Доводиться, що артефакти графіті (одиничні написи та малюнки) мають знакову природу, а отже в дослідженні доцільним є залучення семіотичного методу.

Уточнюється поняття «урбаністичний світ» на основі близьких понять «city world», «картина світу», «життєсвіт». Якщо розглядати урбаністичний світ як комунікативну систему, сукупність комунікантів, реципієнтів, смислових повідомлень та комунікативних каналів, то графіті постає в ній повідомленням (семіотичним, комунікативним засобом), в якому комунікант опредметнює смисл, означає його в малюнку або написі (знаковій формі), а реципієнт отримує знакову форму повідомлення, яка є транслятором, носієм, джерелом смислу. Оскільки комунікація є опосередкованою цілеспрямованою взаємодією комуніканта і реципієнта, то в цьому сенсі графіті є також видом комунікативної діяльності, яка має на меті повідомлення певних смислів. Комунікативний акт графіті в деяких випадках постає псевдокомунікацією, коли відбувається рух лише матеріальної форми знаків, а не смислів. В ситуації, коли реципієнт не здатен розтлумачити та проінтерпретувати початковий смисл, закладений комунікантом в малюнку або

написі, комунікант, звертаючись до абстрактної міської спільноти як до уявного суб'єкта, складає враження діалогу з ним, але оскільки реципієнт не усвідомлює своєї участі в комунікативній дії, то насправді діалогу не відбувається. В цій ситуації комунікація графіті набуває форми квазікомунікації.

У підрозділі 2.2. «Повсякденність і образ міста як означник та означуване в полі трансляції та реалізації смислів урбаністичного світу» показана діалектика матеріального та ідеального вимірів трансляції та розкриття соціальних смислів в урбаністичному світі (повсякденність та образ міста). Визначається, що семантичне поле міста розкривається саме в базовій складовій соціальної реальності, «зіткненні» матеріальних та символічних об'єктів. На основі того, що сьогодні міста візуально репрезентовані опосередковано певними образами, прочитання міста відбувається через символічні форми (архітектура, дизайн, міська мода, місця дозвілля та повсякденної діяльності).

В соціально-філософському осмисленні урбаністичного світу, який є водночас і матеріальним утворенням, і соціальним спільноsvітом, і особливим типом суспільних відносин та символічних інтеракцій, повсякденність пов'язана із пристосувальницькою, адаптивною орієнтацією, до вписування індивіда в урбаністичний простір, типізації та стандартизації образу міського жителя. Міська повсякденність, на думку дисертантки, містить системотворчі фактори, які дозволяють говорити про урбаністичну соціальну реальність як особливу комунікативну систему із власними знаковими системи, символічними формами, репертуаром їхніх конвенцій та схемами їхнього прочитання, а також універсальний код урбаністичного світу, за допомогою якого читається місто та інтерпретується його семантика. В такому випадку повсякденність проявляє себе як місце появи смислів. Тобто повсякденність постає опрeдмеченими соціальними смислами (семантика архітектури, семантика помешкання, семантика міського інтер'єру, соціальна семантика моди т.ін.).

Оскільки місто являє собою також соціально-комунікативну систему, то через споглядання та рефлексію повсякденного міського простору створюється відповідний відбиток тексту міста — образ міста. Образ міста (як конструкція свідомості) трансцендується від самих лише матеріально-просторових денотацій, доповнюючись особистісними конотаціями. Семантична конструкція образу міста складається з внутрішнього (аборигенського для певного міста) набору знаків та конвенційних кодів їхнього прочитання та зовнішнього як вибіркової трансльованої інформації та знаків про певне місто за межі міської спільноти. Припускається, що повсякденність як матеріальний бік соціальних смислів, форма міського тексту і можливість їхнього вторгнення в світ буденної реальності є планом вираження урбаністичних смислів і містить означники (в тому числі символіки графіті), а в образі міста міститься ключ до плану змісту цих смислів, означуваних, тобто інтерпретації та розуміння соціальних смислів.

Розділ 3 «Символіка графіті в системі соціальних взаємозв'язків» розкриває основні характеристики трьох означених типів графіті: соціально-побутового, художнього, соціально-протестного (соціально-політичного та концептуального). Робиться припущення, що комунікація графіті відбувається за

сценаріями наслідування, діалогу та управління, відповідно до трьох типів.

В підрозділі 3.1. «Графіті як реалізація магічної функції спілкування через простір» охарактеризовано символіку соціально-побутових міських графіті як реалізацію магічної функції комунікації. Через аналіз та порівняння емпіричних соціологічних досліджень підліткових соціально-побутових графіті (І. Башкатова та Т. Стрелкової, Є. Мясіної) встановлено, що соціально-побутові графіті мають низку ознак: виражають в писемній формі спонтанні думки та почуття, є знаками присутності («тут був» і т. д.), зізнання в коханні, лайливі слова, образи в бік певної особи, спосіб уникнути нудьги, розваги, реакція сміху та веселощів, малюнки еротичного змісту – все це вказує на реалізацію магічної функції в цих зображувальних практиках. Соціально-побутові графіті відсилають до сміхової культури Середньовіччя та Ренесансу і в цьому сенсі постають протилежністю повсякденності, вони реалізують символічну втечу від буденності до святкової ілюзорної але короткочасної свободи та вседозволеності. Також в продукуванні спонтанних написів графіті присутній ігровий момент, не тільки як безцільна дія як така за наявності надлишку вільного часу, а і як свобода від будь-яких цільових установок, незалежний спонтанний імпульс. В якості учасника гри постає спостерігач, глядач, тобто будь-який містянин, який мимоволі прочитає напис чи побачить малюнок і в ту саму мить стане тим спонтанним адресатом повідомлення, який створить новий індивідуальний смисл. Спільна традиція писання на стінах існувала у всі часи усередині людських спільнот як культурно-історична конфігурація пошуку ідентичності. Свідчення цьому знаходимо в історії, пам'ятках культури, творах літературного та образотворчого мистецтва.

Розглядається символічно-образний матеріал осмислення графіті в творах художньої літератури (Х. Кортасар «Графіті», Г. Маркес «Очі блакитного собаки», І. Ільф та Є. Петров «Дванадцять стільців», А. Гайдар «Тімур і його команда», В. Маяковський «Канцелярські звички», Я. Смеляков «Хорошая девочка Лида», Т. Г. Шевченко «Прогулка с удовольствием и не без морали»). Аналізується символіка графіті в творах живопису (картина Ф. Решетнікова «За мир!»). Досліджуються графіті-повідомлення, які важко піддаються аналізу та інтерпретації (літературні твори на стінах, а саме вірші Й. Бродського), оскільки вони є неоднозначними та утворюють багатошарові знаки, зчитування яких реалізується шляхом складного ланцюжка інтерпретації (вербалізований образ, словесний знак, контекст та комунікативна ситуація, поетичний знак, індексальний знак, магічна функція, метафора, сугестія, асоціація, естетична комунікація).

В підрозділі 3.2. «Контроверза графіті та мистецтва як діалогічна комунікація» визначаються особливості суперечності графіті та інституціалізованого мистецтва та визначається комунікація через художні графіті як діалог. Контроверза графіті та мистецтва полягає в тому, що між графітістами та муніципальною владою виникають конфлікти на базі законодавства про збереження культурного середовища міста та захисту приватної власності. Художні (мистецькі) графіті, які прагнуть подолати протиріччя утилітарного та естетичного в міському одноманітному архітектурному середовищі, переосмислюючи матеріальний об'єкт, змінюючи його через художні засоби та наповнюючи його естетичним смислом,

репрезентують комунікативну функцію подібну до творів мистецтва. На ці графіті розповсюджуються естетичні оцінки, та вони можуть цілеспрямовано використовуватися в декоративних цілях. Іноді неочікувана масштабність та естетична цінність «творів» графіті викликає інтерес міської спільноти та коли обґрунтовується їхня естетична, моральна та комунікативна цінність, тоді трансльовані смисли авторів графіті вплітаються до спільних смислів міста. Креативний та гуманістичний потенціал інкорпорації графіті-спільноти та соціальних інституцій полягає в можливості створювати та збагачувати смислорозміст практики графіті в процесі діалогічної комунікації партнерства.

Прикладом ефективної кооперації художників графіті та міської влади є ряд фестивалів та комерційних замовлень по оформленню міських об'єктів. В підрозділі наводяться приклади практичної інкорпорації графіті-спільноти та міської громади як цивілізований шлях подолання стандартної установки на девіантність графіті та перетворення цієї практики в заохочувану офіційними структурами корисну суспільну справу на благо культурного розвитку сучасного Києва. Доводиться, що з одного боку долученість соціальних інституцій до графіті-дискурсу є практичним способом виведення деструктивного явища на рівень його гуманізації, часткового подолання вандалних проявів несиловими методами. Тим не менше, в той момент, коли художні графіті стають суспільно значущими та естетично цінними для містян і міста, вони далеко віддаляються власне від своєї первинної форми, нелегітимних публічних зображувальних практик. Тоді протиріччя графіті - мистецтво вирішується на користь мистецтва, яке заперечує графіті, воно набуває форму ремесла, декоративно-прикладної творчості, дизайну. Таким чином, графіті перестає існувати як таке, а його комерціалізована, інституціалізована форма є його виродженою формою. Графіті в такому випадку втрачає свою першочергову символічну свободу (від цінностей суспільства споживання, реклами, приватної власності, імені та ін.) таким чином соціальний смисл звужується. Однак в такому випадку реалізується комунікативна функція мистецтва, мистецтво збагачується новими інструментами та художніми виразними засобами, що уможлиблює комунікацію у формі діалогу.

В підрозділі 3.3. «Графіті як символічний протест через знак» розкрито особливості комунікації графіті як управління та протест через знак, вказано на наявність соціально-протестного потенціалу графіті. Висвітлюється проблема тиранії знаку, експансії знаку, яка відбувається через сучасні засоби масової інформації. Визначаються основні характеристики соціально-політичного графіті (тема влади та владних відносин; звернення до політичної свідомості; вимога зміни; недіалогічність; комунікація від імені групи та долучення до «ми», тяжіння до суспільно значущих місць та до «вічного» матеріалу (каменю, стіни).

Спираючись на концепцію сучасних міських графіті Ж. Бодрійяра, з'ясовується, що символічний ритуал концептуальних смислових графіті у місті полягає в тому, що на протигагу всім медіа-знакам, вони висувають власний знак, в якому немає зрозумілого і читабельного змісту, і саме ця порожнеча і утворює їхню семантичну силу. Робиться висновок про те, що соціально-протестні графіті (політичні та концептуальні) уподібнюють свої практики до звичних знакових

практик рекламної комунікації та комунікації ЗМІ як реалізації комунікації у формі управління. Але, на відміну від останніх, повідомлення графіті послуговують стимулом для запуску механізму тлумачення та інтерпретації. При цьому вони не завжди мають конкретний соціальний смисл. Їхня символічна функція полягає в повторенні вже відомого алгоритму споживання знаків через розміщення в міському просторі знакової форми, означників, при цьому автор графіті свідомо залишає порожнім означуване. В цьому випадку реципієнт пасивно, неререфлексовано споживає знаки, а позиція комуніканта активна, оскільки він свідомо транслює знаки-повідомлення. Через ці графіті реалізується прагнення до перетворення соціальної дійсності та трансформації соціальної семантики.

Результати дослідження резюмовано в таких **висновках**:

1. У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає в соціально-філософському дослідженні феномену графіті. Новий соціокультурний феномен повинен розглядатись ширше, аніж графіті у звичному вузькому розумінні (малюнки молодіжних субкультур), оскільки має давні витоки та об'єднує різні типи написів та малюнків, реалізує різні інтенції та функції. Оскільки графіті мають знаково-символічну природу та транслюють певні соціальні смисли, отже їх треба розглядати як складник багатовимірної комунікативної системи соціальної семантики урбаністичного світу.

2. Графіті є способом символічного освоєння, усвідомлення та перетворення урбаністичного світу. Оскільки людина як суб'єкт комунікації завжди перебуває в ситуації здатності до творення повідомлення, оскільки вона дозволяє собі змінити урбаністичний світ через графіті. Символічність графіті полягає у функції, яку воно відіграє в першу чергу для комуніканта. «Спілкуючись» з фізичним простором міста (стіною, поверхнею) та «віддаючи» свій смисл йому, комунікант символічно замінює для себе повноцінний дійсний, завершений комунікативний акт. Повернення до історично першого графічного (художнього) комунікаційного каналу стає актуальним в сучасному місті не через брак інших каналів (як у людини палеоліту), а через соціально-просторові та культурні особливості сучасного міста.

3. Графіті є синтезом трьох складників, а саме: персонально-рефлексивного, комунікативного та соціально-онтологічного. Комунікація через графіті відбувається за різними сценаріями, а саме: наслідування, діалог та управління. В персонально-рефлексивних соціально-побутових графіті комунікація наслідування полягає в тому, що комунікант займає пасивну по відношенню до реципієнта позицію та реалізує лише власні егоїстичні спонтанні мотиви, а реципієнт, отримавши повідомлення у місті, сприймає його як джерело смислу. Діалогічна комунікація через графіті, що має творчий характер та апелює до спільних соціальних смислів можлива в художніх (мистецьких) графіті та через креативну інкорпорацію на засадах партнерства графіті-спільноти та соціальних інституцій. Соціальна онтологія міста найяскравіше проявляється в соціально-протестних графіті, в яких публічно транслюються неофіційні теми та смисли.

4. Урбаністичний світ є складною ієрархічною семіотичною системою, що являє собою діалектичну єдність матеріального та ідеального світів, а саме:

фізичний простір міста (план вираження) та символічний простір міста (план змісту). Знак постає елементарною одиницею системи семантики урбаністичного світу, а системоутворюючим фактором цієї системи постає семіозис, знаковий процес. Соціальна семантика урбаністичного світу визначається як соціальний компонент опредметнення, трансляції та розпредметнення смислів знакових повідомлень в комунікативній системі міста. У вимірі урбаністичного світу соціальна семантика постає як пошук спільних смислів. Система соціальної семантики урбаністичного світу — це знаки та символи, які маючи соціальні механізми (знакові засоби) та форми трансляції смислів (знакові форми), об'єднують суб'єктів (комунікантів та реципієнтів) в комунікативні зв'язки.

5. Повсякденність і образ міста постають тим феноменологічним полем, в якому розгортається трансляція та інтерпретація соціальних смислів. Повсякденність як матеріальний бік соціальних смислів, форма міського тексту і можливість їхнього вторгнення в світ буденної реальності є планом вираження урбаністичних смислів і містить означники (в тому числі символики графіті), а в образі міста міститься ключ до плану змісту цих смислів, означуваних, тобто інтерпретації та розуміння соціальних смислів.

6. В соціально-побутових графіті відбиваються магічні, ігрові та карнавальні інтенції. Їхні ознаки: трансляція в написі думок та почуттів, знаки присутності («тут був»), зізнання в коханні, лайливі слова та еротичні малюнки, писання як спосіб уникнути нудьги, бажання розважитися, - вказують на те, що творення напису символічно замінює творення події, факту життя та повноцінну комунікацію. Міський простір постає в цих практиках квазісуб'єктом комунікації та, водночас, медіумом між комунікантом та реципієнтом. В поведінковій моделі соціально-побутових графіті превалює екстремальна, деструктивно-вандальна діяльність. Вони постають протилежністю повсякденності, оскільки реалізують символічну втечу від буденності до свободи та вседозволеності.

7. Контрверза графіті та мистецтва вирішується на користь мистецтва. Коли малюнки графіті, в яких художніми виразними засобами образно відбиваються суспільні цінності, суспільно-актуальні сюжети, що зрозумілі міській спільноті, тоді такі «твори» можна обговорювати, висловлювати щодо них естетичні судження смаку, а отже встановлюється діалогічна комунікація. Однак, коли графіті інтегрується до мистецтва, воно втрачає свою першочергову символічну свободу, вироджується як неофіційне публічне знакове явище,

8. Графіті відкриває альтернативний комунікаційний канал для трансляції тих соціальних смислів, яким немає місця в офіційному дискурсі. Соціально-протестні графіті (соціально-політичні та концептуальні) уподібнюють свої практики до звичних знакових практик реклами та ЗМІ як комунікації за сценарієм управління. Їхня символічна функція полягає в повторенні вже відомого алгоритму споживання знаків, тиражування образів та сугестії. Але, на відміну від комерційних знаків, повідомлення графіті іноді навмисне не мають конкретного смислу, містять знакову форму, означник але порожнє означуване. Саме тому їхній соціальний смисл не в прочитанні та розумінні смислу повідомлення, а у виході за межі знаку та запуску самого механізму активного мислення, тлумачення та інтерпретації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та інших держав:

1. *Красовська З.В.* Символіка графіті як семантичний засіб міського життя // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. - Київ: ІВЦ «Політехніка», 2007. - №2 (20) – Ч.2. - С.125-128.

2. *Кайс З.В.* Повсякденність як код урбаністичного модусу буття // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. - Київ: ІВЦ «Політехніка», 2008. - №3(24) – С.35-38.

3. *Кайс З.В.* Акт творчості чи спосіб здійснення антигуманізму: соціально-психологічний аспект мотивів продукування графіті // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. - Київ: ІВЦ «Політехніка», 2009. - №2 – С.46-50.

4. *Кайс З.В.* Контроверзи релігійно-конфесійної та міжетнічної толерантності в міському ландшафті // (Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. — №46-2009) С.13-16.

5. *Кайс З.В.* Суперечливість і неоднозначність графіті (репрезентація смислу та руйнація урбаністичного простору) // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Сер. Філософія, соціологія, політологія. – Д.: ДНУ, 2012. – Т. 20, № 9/2. – Вип. 22, ч. 2. – С. 156-161.

6. *Кайс З.В.* Залучення соціальних інститутів до графіті-дискурсу як шлях подолання вандалізму // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. - Київ: ІВЦ «Політехніка», 2013. - №1 - С.32-39.

7. *Кайс З.В.* Поэтический знак в структуре смысла городского граффити-символа // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2015. № 5 (95). – С.82-86.

Матеріали наукових конференцій:

8. *Красовська З.В.* Графіті – мова, якою говорить соціальний простір // Творчість та освіта в інтелектуальних пошуках та практиках сучасності: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 травня 2007 р., м.Київ) Уклад.: Б.В.Новіков, І.І.Федорова, - К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2007. - С.168-169.

9. *Красовська З.В.* Символіка політичного графіті як віддзеркалення суспільної моралі // Етичні та духовні аспекти розвитку людини і суспільства: Тези доповідей VII Міжнародного форуму (25 – 26 травня 2007 р., м.Київ) – К. - 2007.- С.22-23.

10. *Красовская З.В.* Урбанистический мир сквозь призму коммуникативно-познавательной парадигмы // Казахстан – перекресток взаимодействия цивилизаций (Материалы научной конференции 5-9 июля 2007 г.), Ч.1. - Алматы, 2007. - С. 296-

299.

11. *Красовська З.В.* Брендінг в міському ландшафті: комерціалізація повсякденного простору // Сучасні проблеми управління: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (29 – 30 листопада 2007р., м.Київ) Уклад.: Б.В.Новіков, І.І.Федорова, - К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2007, - С.166-167.

12. *Красовська З.В.* Урбаністичний світ як структура повсякденності // Етичні та духовні аспекти розвитку людини і суспільства: Тези доповідей VIII Міжнародного форуму (18-20 квітня 2008 р., м.Київ) – К.- 2008. - С.23-24.

13. *Кайс З.В.* Историко-философская рефлексия урбанистического мира как специфического вида социальных отношений. // NOMUS, Материалы II Международной научной конференции молодых ученых и студентов «Медико-биологические и социальные проблемы современного человека» (22-24 октября 2008 года, г. Тирасполь), - С.198-202.

14. *Кайс З.В.* Символ в контексте материалистического метода познания В.И.Ленина // «Матеріалізм і емпіріокритицизм» - шедевр світової наукової думки [Текст]: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 27-28 листопада 2008 року. - К.: НТУУ “КПІ”, 2008. - С.100-102.

15. *Кайс З.В.* Культурные экспликации граффити // Девиация и ее креативный потенциал в развитии социальных процессов: образовательное учреждение как институт реализации принципа равных возможностей. Сборник научных статей участников III Международной научно-практической конференции Москва, 25 февраля 2009 г./Ответственный редактор: Заслуженный Учитель Российской Федерации В.А.Бадил- М:ГОУ СОШ № 587. - С.149-154.

16. *Кайс З.В.* Акт творчості чи спосіб здійснення антигуманізму: соціально-психологічний аспект продукування графіті // Творчість як корисне здійснення блага через істину у красі: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (14-15 травня 2009 р., м.Київ)/ Уклад.: Б.В. Новіков – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2009 – с.331-332.

17. *Кайс З.В.* Деструктивные феномены как следствие искаженной семантики образа города // Интеллигенция в изменяющемся мире: социальный статус, облик, ценности, сценарии развития: материалы VIII Междунар. науч. конф. (Байкальская встреча) (15-18 июня 2010 г.): / отв. ред. И.И.Осинский. – Улан-Удэ: Изд-во Бурятского госуниверситета, 2010. – С. 287-290.

18. *Кайс З.В.* Урбанізм як спосіб життя // Соціологія у (пост)сучасності. Збірник тез доповідей учасників VIII Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2010. – 233 с. С. 81-82

19. *Кайс З.В.* Самоидентификация горожанина и граффити // V Международная научно-практическая конференция «Девиация и влияние миграционных процессов на образовательную среду» (18 февраля 2011 г., г.Москва) / Deviation and influence of migratory processes on the educational environment. Т.1. (Теория исследования). Ответственный редактор: А.Б.Лымарь — М: ГОУ СОШ №587 Галлея-принт — 211 с. С.71-76.

20. *Кайс З.В.* Міські графіті: репрезентація смислу та руйнація простору / Зося Вадимівна Кайс // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матер. II всеукр.

наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.): у 3-ти частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2012. – ч. 2. – С. 5-7.

21. *Кайс З.В.* Соціальна семантика урбаністичного світу як об'єкт соціально-філософського дослідження // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Криворізької сесії I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м.Кривий Ріг, 24 листопада 2012 р.): у 5-ти частинах. - Д.: ТОВ «Інновація», 2012. - ч.1. - С.50-52

22. *Кайс З.В.* Творчество как путь постижения смысла // Творчість як спосіб буття свободи: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2013 р., Київ) / Уклад.: Новіков Б.В., Піхорович В.Д., Федорова І.І., Косенко В.Д. – К.: НТУУ «КПІ», 2013. – С.80-81.

23. *Кайс З.В.* Графіті: естетизація vs спотворення* // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Бердянської сесії II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Бердянськ, 16 травня 2013 р.): у 2-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2013. – ч. 1. – С.13-16.

24. *Кайс З.В.* Символіка графіті як предмет міждисциплінарного наукового дослідження // Сборник публикаций Научно-информационного центра «Знание»: «Междисциплинарность как тенденция современной науки»: сборник со статьями (урівень стандарту, академический уровень). – Д.: научно-информационний центр «Знание», 2015. – С.36-38.

25. *Кайс З.В.* Міські графіті як магія та карнавал // Творчість у філософських вимірах: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 травня 2015 р., м.Київ) / Укладачі: Новіков Б.В., Мельниченко А.А., Піхорович В.Д., Шевчук Ю.А. / - К.: НТУУ «КПІ», 2015. – С.73-74.

АНОТАЦІЯ

Кайс З.В. Соціальна семантика урбаністичного світу: символіка графіті. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. - Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. - Київ, 2015.

Дисертація присвячена соціально-філософській рефлексії феномену графіті, який розглядається як релевантна символічна форма в комунікативній системі соціальної семантики урбаністичного світу. Дисертантка послуговується методологічно узгодженим поєднанням різних напрямів і концепцій в межах комунікативної парадигми. Обґрунтовується знакова природа та символічна форма графіті, урбаністичний світ досліджується як складна ієрархічна семіотична система. Повсякденність та образ міста репрезентуються як феноменологічне поле в якому розгортається трансляція та тлумачення соціальних смислів. Доводиться, що соціально-просторова та культурна специфіка сучасного міста викликає потребу в символічному оформленні комунікації у вигляді графічних, знакових повідомлень, як альтернативного комунікаційного каналу в умовах їхнього надлишку в сучасному світі. Уточнюються основні соціальні функції графіті. В дисертації запропоновано

концепцію графіті, як синтезу трьох складників, а саме: персонально-рефлексивного, комунікативного та соціально-онтологічного, що реалізуються відповідно в трьох типах практик графіті, а саме соціально-побутових, художніх та соціально-протестних.

Ключові слова: графіті, урбаністичний світ, соціальна семантика, повідомлення, знак, символ, смисл, комунікація.

АННОТАЦИЯ

Кайс З.В. Социальная семантика урбанистического мира: символика граффити. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. - Институт философии имени Г. С. Сковороды НАН Украины. - Киев, 2015.

Диссертация посвящена социально-философской рефлексии феномена граффити, который рассматривается как релевантная символическая форма в коммуникативной системе социальной семантики урбанистического мира. Диссертантка руководствуется методологически согласованным соединением разных направлений и концепций в рамках коммуникативной парадигмы. Обосновывается знаковая природа и символическая форма граффити, урбанистический мир исследуется как сложная иерархическая семиотическая система. Повседневность и образ города репрезентуются как феноменологическое поле, в котором разворачивается трансляция и интерпретация социальных смыслов. Доказывается, что социально-пространственная и культурная специфика современного города рождает потребность в символическом оформлении коммуникации в виде графических, знаковых сообщений, как альтернативного коммуникативного канала в условиях их переизбытка в современном мире. Уточняются основные социальные функции граффити. В диссертации предложена концепция граффити, как синтеза трех составляющих: персонально-рефлексивной, коммуникативной и социально-онтологической, которые реализуются соответственно в трех типах практик граффити, а именно: социально-бытовых, художественных и социально-протестных.

Ключевые слова: граффити, урбанистический мир, социальная семантика, сообщение, знак, символ, социальный смысл, коммуникация.

SUMMARY

Kais Z.V. Social semantics of urban world: symbolic of graffiti. – Manuscript.

Thesis of the dissertation for a degree of Candidate of Philosophical Science, speciality 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. - H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, the National Academy of Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2015.

The thesis is devoted to the social-philosophical reflection of graffiti phenomenon. The new sociocultural phenomenon seen as relevant symbolic form in the communicative system of social semantics of urban world. The author served by methodologically

consistent combination of different directions and concepts within the hermeneutic-linguistic-pragmatic-semiotic turn that summarizes as communicative turn in the philosophy of the XX-XXI centuries. By including semiotic method, the author proves sign nature and symbolic form of graffiti. The research focuses on the symbolic role of graffiti, its semantic component as a whole phenomenon (its ontological status) and symbolic of certain inscriptions and images. Proved that graffiti artifacts (single inscriptions and drawings) are signs, as they have objectified expression, visual-sensual image, so graffiti appears materialized expression of meaning. Since it has a sign form, then a communicative nature than it can be investigate as a phenomenon of communication. On the basis of phenomenological methodology urban world examines as a complex hierarchical semiotic system, dialectical unity of material and ideal worlds. Social semantics of urban world represented as the social component as objectifying, translation and interpreting symbolic meanings of messages and finding common social meanings in the city communicative system. Defined that the semantic field, elementary ontology of the city is revealed in the basic component of social reality, "collision" of material and symbolic objects. Urban everyday life appears objectified polylinguistic, polysemantic social meanings are formed through contemplation appropriate reflection of the City text in the image of the city. It is assumed that everyday life includes social signifiers of meaning and in the image of the city their symbolic element, the signifiedes are reflected. Everyday life as material side of social meaning and form of urban text creates the possibility of its intrusion into the world of everyday reality and it is the expression of urban meanings (and including graffiti symbols). The image of the city as a symbolic component of social meanings contained the key to their plan content. The system of social semantics urban world defined as modeling system in which social meanings objectifying in everyday life, are the means by which a person learns, explains and transforms the world around them, through transmission and interpretation of meanings in messages. It is shown that socio-spatial and cultural specificity of the modern city is need for symbolic communication design as graphic, iconic messages through the pictures on the walls, as an alternative and effective communication channel to their own surplus in the media space. Clarifies the basic social functions of graffiti (representative, existential, expressive, documentary, communicative, territory demarcational, the group positioning, magical, aesthetic (poetic). The paper presents the concept of graffiti, as a synthesis of three components: personally-reflective, communicative and social-ontological implemented under three types of graffiti practices: social, artistic and social protest. Put forward the position of graffiti as a way of symbolic exploration, awareness and transformation of the urban world under three scenarios of communication: imitation, dialogue and management. Analyzes the main characteristics of the social, artistic and protests (conceptual and political) graffiti and concluded that each of these types implements communication practices for a particular scenario. Assumed that in the social graffiti reflects magic, games and carnival traditions. Artistic graffiti integrate in the official artistic practices through adaptation and dialogue. Conceptual subcultural and political graffiti include deep protest and social transformation potential that is realized through communication of management and sign expansion.

Keywords: graffiti, urban world, social semantics, message, sign, symbol, social meanings, communication.